

Ötvös István

A MELLÉKPER MELLÉKPERE A Deszkás János elleni eljárások elemei

Szinte döbbenetes, hogy a hatalom teljes megszerzésének lezárását jelentő „választások” utáni napon, 1949. május 16-án megkezdődtek a későbbi Rajk-perhez kapcsolódó letartóztatások. Bár a nemzetközi helyzetből levezetett magyarázatok világgossá teszik a per célját és értelmét, valójában számos más koreográfia lehetőségét is felvázolták az Andrássy út 60-ban, mielőtt a végső változatot rögzítették volna. A szovjetek számára adott volt a végcél: egy olyan pert kellett készíteni, amely „bizonyítja”, hogy Tito és a jugoszláv kommunisták az „imperializmus szekértolói”, az „ellenség ügynökei” stb. Azonban amíg a magyar szervek eljuttatták az ügyet idáig, számtalanszor át kellett írni a forgatókönyveket, az aktuális őrizetesk személyéhez igazítva a „tényanyagot”.

Későbbi vallomásaik szerint az ÁVH-s kihallgatók nem jugoszláv szálú kémügyet láttak felépülni 1949 kora nyarán, hanem egy angol vonalon zajló kémkedési históriát.¹ A vallomások alapján olyan kép rajzolódik ki, amely szerint elindult egy Rajk-ellenes nyomozás, majd „az ügyhöz kapcsolták a jugoszláv vonalat”.² Tehát a történet nem azzal indult, ami végeredményben kikerekedett belőle.

*

A Rajk László elleni eljárásnak azonban – bármilyen koncepció mentén vette is kezdetét az ügy – szüksége volt egy „katonai vonalra”. Ennek oka nem pusztán a '30-as évek moszkvai pereinek egyenes importálása, hanem az a logika is, mely szerint katonák és politikusok egymás nélkül nem szervezhetnek államellenes puccsot. A Rajk László elleni eljárás során Pálffy Györgyöt, az 1945 utáni katonai hírszerzés első főnökét, régi illegális párttagot választották ki erre a szerepre. Amikor aztán a Rajk-per koncepciója jugoszlávellenes irányt vett, a Pálffy György elleni koncepciót is átalakították. Míg 1949 nyarán főleg a honvédség kötelékéből vettek őrizetbe olyanokat, akik kapcsolatban álltak a tábornoakkal, a végső koncepcióban a határőrség és a Belügyminisztérium munkatársai közül kapott vádlott-társakat.

¹ Vö. ÁBTL V-150019/3, Károlyi Márton bírósági vallomása, 67.

² Összefoglaló a belügyi és igazságügyi szervek vezetői számára a volt államvédelmi és igazságügyi szervek szerepéről a személyi kultusz idején a munkásmozgalmi emberek ellen elkövetett törvénysértésekben, Budapest, 1962. november 14. Lásd *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*, I., szerk. Horváth Ibolya és mások, Közgazdasági és Jogi, Budapest, 1993, 686.

Még a Rajk-per „nyomozásának” első szakaszában őrizetbe vették a Belügyminisztérium két tisztviselőjét: Marschall Lászlót és Mátyás Lászlót. Korábban mindketten kapcsolatban álltak a Pálffy György által vezetett Katonapolitikai Osztállyal, amely már 1945 kora tavaszától az ÁVH katonai megfelelőjeként is funkcionált a hadseregben. Amikor a Rajk-per koncepciója letisztult, rájuk ott már nem volt szükség. Ugyanakkor a Pálffy-ügy koncepciójának változása során onnan is visszamaradtak olyan őrizetesek, akikre már nem volt szükség, így egy új, önálló eljárásban ítélték el őket, 1949 novemberében. A Rajk-per második katonai mellékerének³ is tekintett, Marschall László és társai ellen folytatott eljárásban tehát hat személyt állítottak bíróság elé. Az önálló eljáráshoz egy különálló, új koncepcióra volt szükség, kicsit módosított „tényekkel” és más vádlott-társakkal. A két „rég” őrizeteshoz hozzátettek négy másikat, akiket 1949 nyarán vettek őrizetbe és Pálffy Györgynek – a Katonapolitikai Osztály volt parancsnokának – közvetlen ismeretségi köréből kerültek az Andrassy úti pincébe. Amikor a jugoszlávellenes koncepció elérte Pálffy György személyét is, akkor ez a négy őrizetes is feleslegessé vált a „nagy per” számára, tehát ők innen érkeztek az új perbe.

*

A Marschall László és társai perben 1949. november 8-án hozott ítéletében tehát hat személyt marasztalt el a bíróság. Közülük kettőt, Marschall Lászlót és Mátyás Lászlót még május 30-án, a Rajk-ügy első szakaszában vették őrizetbe, a többieket a honvédség kötelékéből tartóztatták le.

Maga az eljárás egymástól teljesen független ügyek összesodrásával született, a perben szereplők között egyetlen valós kapcsolat a Pálffy Györggyel, illetve a Katonapolitikai Osztállyal fennállt korábbi összeköttetésük volt.⁴ A Marschall-per belső koncepciója szerint három régi párttag esetében az „ellenséges tevékenység” és a „trockista kapcsolatok felvételének” kezdetét a spanyol polgárháborútól datálták, vagyis a „munkásmozgalom régi harcosának” árulását testesítették meg az eljárásban. Ehhez három „horthysta katonatisztet” kapcsoltak, akik azt a „reakciót” voltak hivatva reprezentálni, amely „átmentette magát” a háború után, s „befurako-

³ „A Rajk-ügyben második katonai csoport is volt. Ebben az ügyben szerepelt Marschall László, Mátyás László, Kálcsics, Deszkás és mások.” ÁBTL V-150019/4, Jávör Iván nyomozati jegyzőkönyve, 1957. január 25., 57-63.

⁴ Marschall László konkrétan ügynöki tevékenységet végzett a Pálffy György vezette osztály számára 1945-46-ban, lásd ÁBTL V-32000/22, Feljegyzés, 1945. augusztus 30. Az irat a Vörös János honvédelmi miniszter tevékenységének felderítésére irányuló nyomozás során született. Lánicz Istvánt megpróbálták egy vélhetően angol kém szervezet felé felhasználni, sikertelenül, vö. ÁBTL 2.1. I/87-a, Lánicz István kihallgatási jegyzőkönyve, 1954. május 17. 88-91. Konkoly Thege Barna esetében pedig már 1949 tavaszán felmerült a gyanú, hogy esetleg külföldi kémkapcsolata van: ÁBTL 2.1. I/14-a, Konkoly Thege Barna kihallgatási jegyzőkönyve, 1954. május 7., 123-129.

dott” az államapparátusba és a pártba is. Ez az összevegyítés tehát demonstrálta egyrészt a régi párttagok árulását, másrészt az éberség fokozásának szükségességéhez is tanmesét kínált. A Marschall-perben végül jogerős ítélet született, az elsőrendű vádlottat kivégezték, a többiek megkezdték 10–15 éves fegyházbüntetésük letöltését. A gépezet látszólag hiba nélkül működött.

Valami azonban történt. Az elmarasztaló ítélet után „néhány hét múlva” Pál Ákos felsőbb utasításra hivatkozva közölte a korábbi kihallgatóval, Faludi Ervinnel, hogy a Marschall-perben jogerősen elítélt Deszkás Jánost vissza kell vinni az ÁVH-ra, és újabb eljárást kell indítani ellene.⁵ Valójában csak néhány nap telt el az ítélet kihirdetése után, ugyanis Deszkás perbeli társa és börtönbeli „cellaszomszédja”, Lánicz István szerint Faludi november 11–12-re virradó éjszaka kereste fel a foglyot a Margit körúton. Deszkás ekkor – állítólag – a fogva tartási körülményekre tett panaszt az államvédelmi tisztnek. Másnap mindkettőjüket visszaszállították az ÁVH központjába. Néhány újabb kihallgatást követően körülbelül két hét múlva Lániczot visszaszállították a börtönbe,⁶ míg Deszkás János sorsa a perújrafelvétel lett.

Ahhoz, hogy Deszkás Jánost ismét bíróság elé lehessen állítani, legalább formálisan újabb tényállásra volt szükség.⁷ Ennek a tényállásnak a felvételéhez kapóra jött, hogy egy másik ügy során „frissen” őrizetbe vett rendőrtiszt, Tardi István ellen tervezett eljárás is kudarcba fulladt. Tardi Istvánt, aki a rendőrség engedélyügyi osztályán dolgozott, nem azért vették őrizetbe, hogy Deszkás ügyét továbbgördítsék. Valójában Deszkás jogerős ítéletének megszületése előtt bő 10 nappal, egy meglehetősen bornírt szabotázzsal vádolva tartóztatták le.⁸ A szabotázs mellé még néhány kifejezetten enyhe hivatali visszaélés-félt is hozzátettek. Utóbbiak közül az egyik, hogy a működési engedély fejében az egyik vendéglőből ingyen vitetett vacsorát lakására – bár ezt Tardi tagadta, és bizonyíték nem támasztotta alá. Mindezek alapján – és a korszak gyakorlatát ismerve – legalább egy internálás kinézett a rendőrtisztnek. A vádakát végül ejtették, viszont „ha már egyszer itt vagyok, valamit csinálni kell velem” – idézte kihallgatóját, Toldi Ferencet Tardi.⁹

⁵ ÁBTL 2.1. I/75., Faludi Ervin tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1954. július 28. 43–47. Faludi Ervin másutt már úgy emlékezett, hogy Péter Gábor kevesellte az első perben hozott ítéletet, lásd Kivonat Faludi Ervin 1954. augusztus 6-i feljegyzéséből, ÁBTL I/73. 28.

⁶ ÁBTL I/73., Lánicz István feljegyzése Deszkás Jánosról, 1954. június 3. 73–74. Lánicz története sok kérdést vet fel, hiszen ha Deszkás tényleg panaszt tudott tenni a fogvatartási körülményekre, akkor hogyan jutatta ki üzenetét? Ha pedig kijutatta, hogyhogy meghallgatásra talált? A korszak börtönviszonyai valóban nem voltak barátságosak, azonban ez más esetekben nem tartott számot hivatalos érdeklődésre.

⁷ Ez egyébként csak részben sikerült, hiszen a Marschall-perben már szerepelt egy „fegyverrejtegetés” az ítélet indoklásában, amelyhez az új eljárásban csak a céltatosságot tehették hozzá.

⁸ Tardi beszámolója szerint egy hivatalos értesítő plakát kiadásában találtak hibát, amely hibában – a korszak szemlélete szerint – szabotázst gyanítottak.

⁹ ÁBTL 2.1. I/75., Tárgyalási jegyzőkönyv Deszkás János és Tardi István bűnügyében, 1954. szeptember 17., 161–173, Tardi István vallomása.

A két ügy tehát találkozott, ezeket egy koncepcióval össze lehetett kötni, és így mindkét személy elítélhetővé vált. Az újabb, a korábbiaknál súlyosabb jegyzőkönyvet Deszkástól a pártra történő hivatkozással tudta felvenni Pál Ákos.¹⁰ Tardi pedig a felülvizsgálatok szokásos forgatókönyve szerint a pszichikai és fizikai kényszerítő eszközökkel magyarázta az önmagát is súlyosan terhelő vallomásait.

A felülvizsgálatok során minden résztvevő – életben maradt áldozatok és ÁVH-s tisztek egyaránt – úgy mutatták be az eseményeket, mintha minden kizárólag véletlenek „szerencsés” egybeesésén múlt volna. Véletlenül éppen egybeesett a „felül” megfogalmazott igény Deszkás halálra ítélésére Tardi szabotázs-ügyének kudarcával. Ráadásul ehhez az a „szerencsés” körülmény is társult, hogy a két személy korábban valóban ismerte egymást, ami az új koncepció számára sem volt mellékes.

Deszkás János ugyanis már korábban munkakapcsolatban állt Tardi Istvánnal. Korábban a rendőrségi engedélyeket kiállító osztálynál Tardihoz fordult, amikor fegyvertartási engedélyekre volt szüksége. Deszkás „önvédelmi pisztolyokat” igényelt „néhány elvtárs” részére. „Deszkás kérése nem volt egyedülálló eset, mert ilyen más vezető állásban lévők vonatkozásában is gyakran megtörtént, adtuk át fegyvereket pártfunkcionáriusok részére és nagyobb tömegben az államvédelmi hatóság részére is. Deszkás kérését én jelentettem Münnich Ferenc akkori főkapitánynak, aki a kérés teljesítését engedélyezte” – emlékezett vissza a történetekre Tardi, 1954-ben.¹¹

Egy koncepció perújrafelvétel szempontjából nem is lehetne ideálisabb helyzet. A két vádlott *valóban* ismerte egymást, a cselekményt „elkövették”, pusztán élecsíteni kellett a vallomásokat. Ráadásul Deszkás első perében már úgy mond „bizonyítást nyert”, hogy a Rajk és Pálffy vezette összeesküvő csoport tagja volt. Így immáron csak két dolog szorult dokumentálásra: az egyik, hogy Tardi is tagja volt az összeesküvő „bandának”, vagy legalább tudott annak létezéséről; a másik, hogy a fegyverekre az összeesküvés céljainak érdekében volt szükség. Az, hogy Pálffy György perében a terheltek egész karhatalmi zászlóaljok bevetéséről és a várható külföldi katonai segítségről tettek vallomásokat, tehát néhány revolverre nem volt szükség, senkit nem érdekelt.¹² Végeredményben a bírónak nem kötelessége tudni, mi hangzott el egy másik eljárásban.

A Deszkás–Tardi perben született ítélet az egész fegyverügyletet természetesen a „Rajk–Pálffy-ügyhöz” kapcsolta, s természetesen nem feledkezve meg Szalai

¹⁰ ÁBTL I/75., Faludi Ervin tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1954. július 28., 43–47. Faludi Ervin később már ügy emlékezett, hogy Péter Gábor kevesellte az első perben hozott ítéletet, lásd az 5. jegyzetet.

¹¹ ÁBTL 2.1. I/75. Tárgyalási jegyzőkönyv Deszkás János és Tardi István bűnügyében, 1954. szeptember 17., 161–173, Tardi István vallomása.

¹² Károlyi Márton és Pál Ákos tanakodott is ennek a vádnak az értelméről, végül azonban a kényszer erősebbnek bizonyult. Vö. TH V-142687/3 (I/73-a), Faludi Ervin tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1954. július 28., 43–47.

András és Szőnyi Tibor¹³ megfelelő beillesztéséről sem. Tardi István összeesküvévé „lépett elő”, a törvényesen igényelt pisztolyok a rendszer megdöntésének eszközeivé. Az „igényeknek megfelelő” új per és ítélet elől ezzel elhárult minden akadály; Deszkást ismét bíróság elé állították, 1949. december 22-én elítélték, és január 6-án kivégezték. Tardi István 15 éves fegyházbüntetést kapott.¹⁴

*

Ez a történet kerek egész is lehetne, ha néhány jel nem utalna arra, hogy a mélyben valami egyéb is történt, mint amit a sablonos és a korszak színvonalán is gyengécske koncepciók eljárás mutat.

Deszkás Jánost a Pálffy György elleni eljárás megindulásának idején azért vették őrizetbe, mert a Honvédelmi Minisztérium pártszervezési osztályán dolgozva ő rendezte azokat a párttagsági ügyeket, amelyek a tábournok számára fontosak voltak. A Katonapolitikai Osztály vezetője számára ahhoz, hogy beosztottjait levédhesse, a koalíciós időszakban is szükséges volt a megfelelő, azaz kommunista párttagság. Ezzel összefüggésben azt is fontos megjegyeznünk, hogy Deszkás a '40-es évek elején szociáldemokrata volt, 1944-ben katonaszökevényként bujkált, és Orbán László egyetértésével éppen Szalai Andrásról kapott megfelelő papírokat, hogy túlélhesse a háborút.¹⁵ Az az Orbán siet segítségére, aki Pálffyval is kapcsolatban állt 1944 nyarán, és akiről letartóztatása után Janikovszky Béla oly sokat faggatta a tábournokot, az 1944-es ellenállás tényeit és kapcsolatrendszerét rögzítve.¹⁶ Mindezek alapján még az sem feltétlenül egyértelmű, hogy Pálffy György okozta Deszkás vesztét, sokkal inkább valószínű, hogy egy másik – ki nem mondott – koncepció, amely valahol az ellenállási mozgalomban kereste a gyökereket.

Amikor Deszkás elítélése konkrétan napirendre került, ezt az összefüggést szándékosan nem hangsúlyozták, ehelyett a Deszkás lakásán tartott házkutatás során lefoglalt fegyverekre fókuszáltak, valamint az összeesküvésben való részvételét „bizonyították”. A fegyverek később tárgyi bizonyítékként szerepeltek mindkét perében. Ezzel kapcsolatban – bár pozitívan bizonyítani persze ezt lehetetlen – már tudha-

¹³ Szőnyi Tibort, az MDP káderosztályának vezetőjét a Rajk-perben ítélte halálra a bíróság. Szőnyi Szalai András helyettese volt, szintén halálra ítélték.

¹⁴ ÁBTL 2.1. I/73., Határozat Deszkás János ügyének felülvizsgálatáról, 1954. július 16., 21. A bírósági ítélet 1949. december 22-én született, és 1950. január 6-án hajtották végre. Hozzátehetjük, hogy Faludi Ervin véleménye szerint ez az ügy komolyan hozzájárult Pál Ákos államvédelmi nyomozó idegállapotának megromlásához és végül öngyilkosságához, lásd ÁBTL 2.1. I/73, Faludi Ervin sk. feljegyzése, 1954. augusztus 6., 78. A Deszkás János második perét bemutató dokumentumokat közli: *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez*, V., szerk. Horváth Ibolya és mások, Közgazdasági és Jogi, 1996, 385–434.

¹⁵ TH V-142687/3 (I/73-a), Jelentés, 1954. augusztus 22., 83–87.

¹⁶ ÁBTL 2.1. I/14, Javaslat, 1954. augusztus 17. 10. A másik „célszemély” ekkor Horváth Márton illegálitátsbeli tevékenysége.

tott a „hatóság” a két személy kapcsolatáról.¹⁷ És milyen érdekes, hogy a kritikus pilanatban éppen rendelkezésre állt a második perhez szükséges vádlott-tanú.

Ráadásul, ha valóban olyan egyszerű lenne Deszkás perújrafelvételének ügye, mint ahogy az ÁVH-s kihallgatók emlékeztek rá, hogy tudniillik valakinek nem tetszett az ítélet „enyhesége”, akkor miért kellett Láncz Istvánt is újra visszazállítani az Andrassy útra és kihallgatni? Később ugyan látszólag határozottan – ám sikertelenül – próbálták felkutatni, melyik pártvezető tehető felelőssé Deszkás sorsáért, de a lényegi kérdések megválaszolatlanok maradtak. A Láncz Istvánt is érintő huzakodás azt jelentheti, hogy nem konkrét személyt akartak ismét elővenni, hanem *valakit* kerestek a már elítéltek között, csak még nem tudták pontosan, ki az?

Fontos itt közbevetnünk, hogy a Marschall-perben Láncz István személye köré felépített – koncepciók – kémkedési tényállás egy valós eseményre épített. Láncz Istvánt, az aktív tűzértisztet a világháború vége Ausztriában, az angol megszállási zónában találta. Ott ismerkedet meg egy rejtélyes, Vogel nevű német tiszttel, akit hazatérése után a Katonapolitikai Osztályon mint lehetséges angol ügynököt azonosítottak. Egy levél útján kísérletet is tettek kapcsolat felvételére, azonban az akció sikertelennek bizonyult.¹⁸ Ezt a történetet „élesítik” peresíthetővé 1949-ben, és ítélik el a tűzér szemlélő helyettest 12 év fegyházra.

És végül a legfontosabb gyanú-ok, amely hiteltelenné teszi a történetet, Tardi István személye. A rendőr ezredesnek ugyanis komoly múltja volt a hírszerző szerveknél.

*

Fentebb már említett rendőrségi munkája során Tardi István hivatalos kapcsolatba került a Köztársasági Magyar Automobil Clubbal és annak főtítkárával, Landauer Eduárddal. Ezenközben Tardi bizalmas kapcsolatban állt a Katonapoli-

¹⁷ Az ÁVH jegyzőkönyvezési gyakorlata szerint csak azt foglalták írásba, ami az adott koncepciót alátámasztotta, esetleg későbbi eljárások számára „spájzolták” a dokumentumokat. Tehát ha Tardi nem szerepelt a „célszemélyek” listáján, akkor nem vettek fel ellene terhelő vallomást. Azt viszont senki nem tudhatja, hogy a kihallgatások során még mire tett vallomást Deszkás 1949 júliusától novemberig.

¹⁸ ÁBTL 4.1. A-2129/89, Összefoglaló jelentés, é. n., 5–7. Ez az összefoglaló Láncz jegyzőkönyve alapján készült, lásd ÁBTL 4.1. A-2129/89, Láncz István vallomása é. n. A dossziében található összefoglaló jelentés és vallomás együttese alapján egyértelműen azonosíthatóan 1950. augusztus 2-án készült szövegről van szó. A vallomásban szereplőket megerősíti a szintén Ausztriának ugyanazon részéről hazatért Kertész Pál is, lásd ÁBTL 2.1. I/87-a, Kertész Pál tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1954. május 29., 156–158. A másik oldal részéről a katpolos kihallgató Kardos György is ugyanazt állítja: ÁBTL 2.1. I/14-a, Kardos György kihallgatási jegyzőkönyve, 1954. május 21., 160–163, valamint ÁBTL 2.1. I/87-a. Kardos különösen hangsúlyozza, hogy erről az ügyről Csonka György, a katpol nyilvántartójának vezetője is tudott. Csonka Györgyöt – már a móri tűzéreztred parancsnokaként – 1950. április 15-én vették őrizetbe, október 17-én emeltek ellene vádat, és 1950. október 31-én ítélték életfogytiglani börtönbüntetésre. 1956. április 21-én szabadult, és szeptember 19-én rehabilitálták.

titkai Osztály részéről Berkesi Andrással is, így amikor tudomására jutott, hogy Landauer titkárnőt keres, 1948-ban beajánlotta Mátay Florance-ot a főtítkár mellé. Ezzel – bármilyen státusban is volt korábban – Tardi a katonai elhárítás ügynökévé vált.

Mátay Florance 1946-tól állt bizalmi kapcsolatban az elhárító szervekkel, tartótisztje kezdetben Vértes Imre ezredes volt.¹⁹ A tisztviselőnő belekeveredett egy, az angol követség felé irányuló kémkedési ügybe, amelynek szálai Szent-Györgyi Albertig – a világháború alatti aktív ellenállás egyik kulcsfigurájáig nyúltak.²⁰ Mátay főlegénye a Külügyminisztériumban dolgozó Tarnai István volt. Tarnai 1940-től teljesített szolgálatot a minisztériumban, ahol kapcsolatba került Szent-Iványi Domokossal, tehát személye a Magyar Testvéri Közösség ügyének nyomozása során is felmerült. Másrészt Tarnai jó „angolszász” kapcsolatokkal is rendelkezett; Redward követségi tanácsossal is „társadalmi érintkezésben állt”. Tarnai István 1947 februárjában került őrizetbe, állítólag még a szovjet elhárítás börtönét is megjárta, de végül szabadon engedték.²¹

Az iratok itt ellentmondásba keverednek egymással. Mindenképp azt akarják állítani, hogy Mátay a Tarnaival fenntartott barátságán keresztül kapcsolatba került Redwarddal brit követségi tanácsossal.²² Ugyanakkor a korábbi, Szent-Györgyihez vezető szálát megpróbálták kihagyni az ügyből. A nemzetközi hírű tudóshoz – úgy tűnik – nem mertek hozzányúlni, azonban környezetéből többen váltak az állampolgári szervek áldozatává.²³

A Tarnai-ügy részleteiről Mátay természetesen tudott, azonban őt 1947-ben még kihagyták az eljárásból, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy továbbra is ügynökként használhassák fel.²⁴ Korábbi kapcsolattartójától, Vértes Imre ezredestől Kardos Györgyhöz kerül át, aki bizalmas fordítási feladatokat biztosan adott ügynökének. Vértesnek saját informátora is volt a Külügyminisztériumban Tóth Miklós személyében,²⁵ akit majd kihallgatnak Mátayra nézve is. Így tehát a „külügyes kör” ezzel – átmenetileg – bezárult.

Mindezek után már nem meglepő, hogy Kardos György már korábban megkezdte nyomozását az Automobil Club főtítkárának, Landauer Eduárdnak felde-

¹⁹ ÁBTL 2.1. VII/26-a, Jelentés, 1948. május 29. Az anyag eredetileg a 10-50385/50. sz. dosszié volt, azonban a felülvizsgálat során az anyagokat összevonták és átszerkesztették.

²⁰ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Feljegyzés, é. n., szerző nélkül, 23–26. A szöveg minden bizonnyal Berkesi Andrásról származik, és 1951 őszén keletkezett.

²¹ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Feljegyzés Tóth Miklós kihallgatásáról, 1950. október 7., 42–47.

²² Ha igaz Mátaynak a Szent-Györgyi-szervezethez való távoli kötődése, akkor korábban is kellett lennie angol követségi kapcsolatának, aki lehetett akár Redward is.

²³ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Feljegyzés, 1950. október 2. 30–32.

²⁴ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Jelentés, 1950. szeptember 30., 19. Mátay első főnöke Berkesi András volt, tőle vette át Kardos György, végül Majoros Sándor. Az 1955. január 14-i jelentés szerint csak a kapcsolatot tudták bizonyítani, a kémkedést nem.

²⁵ Lásd ÁBTL 2.1. VII/26-a, Jelentés, 1948. május 29.

rítésére, amikor Tardi tippet ad a kiváló beépülési lehetőségre. Tardi Berkesi informátoraként dolgozott, amit Berkesi vallomásán túl a történet kronológiája is valószínűsít.

A külügyes Tóth Miklós vallomása alapján az is rekonstruálható, hogy Mátay az egyes magyar diplomatákkal, például Velics Lászlóval tartott valamilyen kapcsolatot. Ugyanígy közvetítő révén valamilyen kapcsolódását sejtették Gellért Andorhoz, aki ekkor Párizsban tartózkodott.²⁶

Az ügynöknő azonban nem csak ezért volt érdekes. Mind a Külügyminisztérium, mind az angol követség irányában rendelkeztek éppen elegendő informátorral a katonai hírszerzők. Tekintettel arra, hogy Mátay Florance a háború alatt Debrecenben élt és Makkai Sándor titkárnőjeként dolgozott, társadalmi kapcsolatai lehetővé tették, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány tevékenységének megkezdésekor ajánlást szerezzen a Külügyminisztériumba. A debreceni viszonyok pedig elég átmenetinek bizonyultak ahhoz, hogy a későbbi politikai elit egyes tagjai körében ismertségre tehessen szert. Így – legalábbis a katonai hírszerző szervek szempontjából legértékesebbnek számító – Vörös János honvédelmi miniszterrel, majd Balla Antal tájékoztatási miniszterrel is társasági érintkezésbe került. Mindkét személy esetében aktív részese volt a miniszterek és angol, illetve amerikai diplomaták találkozóinak megszervezésében. Persze ezek a kapcsolatok egy normális, demokratikus országban semmi esetre sem számítanak valódi, a szó klasszikus értelmében vett kémkedésnek. Egyszerű társasági összejöveteleket minősítettek át, élesítettek. Amikor az iratokban azt állítják, hogy Mátay találkozókat szervez Balla és Redward között, az egyszerűen egy telefonhívást is jelenthet.

Tarnait 1947 nyarán tartóztatták le végérvényesen. A Katonapolitikai Osztály 1950 februárjáig nyomozott Landauer után.²⁷ Mátay Florance őrizetbe vételére 1950. szeptember 30-án került sor,²⁸ majd október 3-án letartóztatták tartótisztjét, Kardos Györgyöt is.²⁹ Mátayt és Kardost egy perben állították bíróság elé, jogerős ítéletük 1951. március 21-én született meg kémkedésért, illetve titoksértésért. Utóbbira az adott alapot, hogy Kardos bizonyos nyomozásokról beszámolt Mátyainak.

Fentiek alapján tehát világos, hogy mivel Tardi István rendőrezredes kapcsolatban állt úgy Kardossal, mint Mátayval, tudott vagy tudhatott azokról az eseményekről, de legalábbis azok egy részéről is, amelyek ennek az angol követségi vonalnak a „lennyomozását” kísérték. Ismert beépített személyeket, informátorokat és ügynököket. Tudott provokációkról, és segítséget nyújtott az ügynöki tevékenységhez.

²⁶ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Összefoglaló jelentés a Kardos–Mátay ügyben, 1950. december 23., 140–147. A jelentés hivatkozik Tóth Miklós 1950. október 7-i vallomására.

²⁷ ÁBTL 2.1. VII/26-b, Jelentés, 1950. szeptember 30., 19.

²⁸ ÁBTL 2.1. VII/26, Jelentés, 1955. január 14., 3–4.

²⁹ ÁBTL V-150019/4, Kardos György kihallgatási jegyzőkönyve, 1956. szeptember 21., 88–89.

Hogy valójában ki „kémkedett” és kinek, az nagyon nehezen tisztázható. Az ÁVH-s gyakorlat egy adott helyzetben még az újságban megjelent információt is „kémadatnak” minősítette, ha éppen úgy hozta a helyzet. Másrészt a folyamatosan „élesített” jegyzőkönyvek pusztán verbális szinten teljesen átminősítenek normális hétköznapi eseményeket.

Számunkra valójában nem a „krimi” fontos. A lényeg az, hogy Tardi nemcsak egy egyszerű félreértés következtében került őrizetbe, hanem olyan hírszerzési információ birtokában volt, amely az 1949-es viszonyok között már életveszélyessé vált. Deszkás szintén tisztában volt néhány összefüggéssel, ráadásul rendelkeztek olyan jegyzőkönyvvel, amely szerint 1940–41-ben magával Pálóczy-Horváth Györggyel is – aki az ÁVH számára az angol kém prototípusának számított – kapcsolatban állt.³⁰

Ha mindehhez még azt is hozzátesszük, hogy már az „alapeljárásnak” tekinthető, Marschall László és társai elleni perben szereplők közül maga Marschall és Mátyás László 1945-től folyamatosan végzett a katonai hírszerzés számára munkát, Lánicz Istvánt pedig a fent említett módon kapcsolták hozzá – hamisan – egy brit hírszerzési kombinációhoz, egészen más kép alakul ki.³¹ Ráadásul Marschall László éppúgy, mint Mátyás László 1945–46-ban éppen annak a Vörös Jánosnak a bizalmas nyomozásán dolgozott,³² akivel történetesen Mátyás Florance is azért állt kapcsolatban, hogy megszervezze találkoztóját amerikai diplomatákkal. A körök végképp bezárultak.³³ Mindehhez még azt is hozzátehetjük, hogy Mátyás László karrierje nem a börtönben, hanem 1956 után Kádár János belügyminisztériumában fog befejeződni.

*

Végeredményben tehát a Pálffy György elleni eljárás mellékperének mellékpere vagy számos véletlenszerű esemény összjátékának eredménye volt, vagy pedig – és a felvázolt kapcsolatrendszer alapján mintha mégis ez lenne valószínűbb – háttérben egy hírszerzési kombináció húzódik. Tardi István vagy Deszkás János nem volt

³⁰ Vö. ÁBTL V-142687, Orosz Dezső tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1954. augusztus 9., 25.

³¹ A per többi vádlottja közül Konkoly Thege Barnát kapcsolatba hozták egy bonyolult hírszerzési kombinációval, de Czebe Jenő személyén keresztül még a Magyar Közösséggel is. Ennek, s ezzel összefüggésben a „grazi központú hírszerző” szervek kapcsolatrendszerének ismertetése bőven meghaladja jelen szöveg kereteit.

³² ÁBTL V-32000/22 177–178, Feljegyzés, 1945. augusztus 30. A szöveg egyértelműen bizonyítja, hogy Marschall László egy Érdi Sándor nevű textilkereskedőt szervez ügynökként Vörös János mellé, ugyanakkor ő is napi kapcsolatban állt a miniszterrel. Érdi Sándor a Pfeiffer-párt szétverésénél tűnt fel 1947-ben.

³³ Magának az „angol vonalnak” az 1947-es felderítésében a kulcsesemény a Kruchina Viktor elleni nyomozás bizonyult. Az az ügy számos ponton kapcsolódott Mátyás Florance és társainak itt bemutatott történetéhez, mégis külön összefüggésrendszerbe illeszkedik bele, és nem a Pálffy-, hanem az 1950-es Solyom-per koncepciójában lesz meghatározó.

kém. Mátay Florance vagy Tarnai István elszigetelésére még csak perre sem lett volna szükség. Az ÁVH-n azonban ebben az időben, a harmadik világháborúra való készülődés jegyében *minden* külföldi kapcsolatrendszer fel akartak számolni, még ha csak a gyanú árnyéka vetődött is valakire. A meglepő fordulat inkább az, hogy a Rajk-perhez – igaz, távolról – kapcsolódó eljárás háttérében is megtalálható ilyen szál.

A Berkenye utcai Magyar-villa (1936)